

שדימו אבותיהם, בטעותם. וכל כך גדולה היתה שמחתם בזה, עד שראו לקבוע את היום הזה לשמחת עולם, ועשאוהו יום טוב לדורות. ומכיון שביום ט"ו באב, נוכחו ישראל לדעת כי עזר ד' עמהם, לפיכך סיימו שם בגמרא, ואמרו: "מכאן ואילך, דמוסיף — יוסיף, ודלא יוסיף — יאסף וכו'", ופרש"י: "מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו. דלא יוסיף לעסוק בתורה בלילות ימות בלא עתו". והיינו, שכיון שביום הזה נתברר עד כמה עזרתו יתברך עמנו, על כן יש לנו להוסיף בלימוד התורה, ולהגות ולעמול בתורתו בלילות, נוסף על הימים.

יסוד הנחמה — אמונה אמיתית בגאולה

הקב"ה קורא לעם ישראל "נחמו נחמו עמי" (ישעיה מ א) — החדירו בלבבכם את רוח הנחמה. ובעצם, למי שמתבונן, הרי כל מעשי יום תשעה באב — כולם "נחמה" המה. קריאת התורה וההפטרה בנביא ירמיה — כולה נחמה היא. בקריאת התורה קראנו את הפסוק: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה... ושבת עד ד' אלקיך" (דברים ד ל) — הרי זו הבטחה לגאולה, שעם כל הצרות הנוראות אשר תמצאנה את העם, סופו של דבר יגיע העם בהכרח ל"ושבת עד ד' אלקיך". והתורה מחזקת את דבריה בכריתת ברית עם ישראל, ובצורה כל כך מרעישת מבשרת היא לנו כי ברית אבות לא תשכח מפי הגבורה: "כי אל רחום ד' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך" (שם לא). ומהי העדות על הדבר? — יציאת מצרים ומעמד הר סיני, אשר בהם הוכח קבל כל העולם כי עם ישראל הוא עמו ונחלתו של הקב"ה ובני העם הזה הם בניו אהוביו של מקום, כאמור: "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך... הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו. השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי. או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים... ככל אשר עשה לכם ד' אלקיכם... כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו..." (שם לב לג לז) — היש לנו תנחומין גדולים מאלו?! הלא מחזיקים אנו בברית אהבתו. ואחר קריאת התורה ישבנו לארץ וקוננו, והעם כולו ישב בוכה ומקונן לפני אבינו שבשמים כבן המתרפק באהבת אב ואם — וכי יש לנו מקור תנחומים גדול מזה?! הלא אוחזים אנו בגודל אהבתו אלינו. ובהגיע "שבת נחמו" מתחזקים אנו ביתר-שאת בנחמות הנביא ישעיה ובטוב

המובטח בהם, אשר עיקר יסודם הוא שעל כל פנים יעזור הקב"ה לשוב אליו באמת, וח"ו אין מקום ליאוש ולהשלים עם מצב הגלות. אלא גם בגלותנו, בתוך עצמת הכאב והצער על החרבן והגלות מתרפקים אנו על זכרון ימי התפארת של עם ישראל, ומאמינים אנו בדברי הנחמה של הנביא בתקוה אל ד' ובבטחון בישועתו, כי גם בהיותנו בבור תחתית יעלנו הקב"ה משם ויעזורנו לשוב אליו באמת.

זהו עיקר עבודת ה"נחמה" — להרגיש את קול הנחמה והבטחון בעזרת שמים, כמו שמוצאים אנחנו בענין קביעת חמשה עשר באב ליום שמחה על דבר אשר בו כלו מתי מדבר (כמבואר בתענית ל ב). כי באמת חטא המרגלים אשר בעבורו מתו אנשי דור המדבר, היה על ענין זה שלא האמינו בעזר שמים, כמו שנאמר להם מפי משה רבנו "ובדבר הזה אינכם מאמינים בד' אלקיכם" (דברים א לב), וחלילה לנו לעלות על הדעת כי האנשים ההם לא האמינו בד' כי יש בכחו להשמיד את הענקים מלפניהם, כאשר עשה בהשמדת מצרים לעיניהם, שהלא המרגלים היו "כלם אנשים ראשי בני ישראל" (במדבר יג ג). אלא ענין חוסר האמונה אשר נתבעו עליו, היה שלא האמינו שיש בכחם לעמוד בנסיון המלחמה, דהיינו לעמוד כל שעת המלחמה במדריגה גבוהה ללא היסח הדעת, כדי לזכות לישועת ד' ולעזרתו. ומזה הטעם, לא קבלו המרגלים את דברי המוסר ששמעו מפי מרע"ה לאמר: "ד' אלקיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם" (דברים א ל), כי הם, המרגלים היו חפצים שגם כאן בכיבוש הארץ תעשה המלחמה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו וכל העם יעמוד ויחריש כדרך שעשה להם במצרים כמ"ש: "ד' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד יד). אבל לזאת לא ניאותו, שהם בעצמם ובגופם ילחמו ויתאמצו להרוג את שבע האומות, ועם זאת גם יעמדו במדריגת עבודת ד' בדביקות נפלאה כדרכם. ומתוך שהבינו, כי הצלחתם במלחמה במהלך זה תלויה בדרגתם הרוחנית ודביקותם בד' גם בשעה ההיא, משום כך, נכנסו ספיקות ופקפוקים בלבם על דרכי ההנהגה הזאת, כי לא האמינו שהדבר יתכן, ומסור בידם. וזהו שאמרו "כי חזק הוא ממנו" (במדבר יג לא) — ודרשו בסוטה (לה א) "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם". ואין הביאור כפשוטו, שהיתה כאן כפירה בעיקר, שהרי אם מכירים הם שהוא יתברך "בעל הבית" אם כן ודאי גם יוכל להוציא כליו משם, שזה דבר המסור ביד בעל הבית. אלא שהבינו, שלפי מצבם הם לא תצלח דרכם ולא יקום הדבר להוציא את כלי בעל הבית משם, כיון שלהשגת מהלך זה זקוקים הם לעמוד בדרגה עליונה, ולשמור על דביקותם לבל יגרום החטא לשבש המערכה, וכמו שמצינו באמת, כי יהושע נתבע מפי שר צבא ד' על ביטול תורה בשדה המלחמה, ומיד לאחר שתבעו לן יהושע בעומקה של הלכה כמבואר בעירובין (סג ב). והיינו דכדי

להצליח במלחמה, נדרש מאנשי הצבא לעמוד על משמר מדריגתם הרוחנית, ועל זה חששו המרגלים כי אין הדבר אפשרי בידם, והוא משום שלא האמינו בסייעתא דשמיא אשר בכחה לעמוד להם לעזר לשמור על דרגתם הרוחנית ולהצליח דרכם בכיבוש הארץ.

איור החכמה

ועל חטא זה, שלא האמינו בעזר שמים נתבעו המרגלים ונגזירה עליהם ועל אנשי דורם גזירת מיתה. ומבואר בפיה"מ לרמב"ם (סוף תענית וברש"י שם) דכל ארבעים שנה שהיו במדבר, בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור. ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים. וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא. וכל שנה היו עושין כן. ובשנת ארבעים גם עשו כן, ולמחר עמדו כולם חיים. וכיון שראו כך, תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש, חזרו ושכבו בקבריהם בלילות עד ליל חמשה עשר באב, וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ועבר חצי החדש ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון החודש מכוון וכבר שלמו ארבעים שנה של הגזירה. ואז בטחו בנפשם והאמינו בעצמם והרגישו בו רצון הבורא והשבת אפו וסילוק חמתו מהם, ולפיכך עשו אותו משם והלאה יום משתה וששון ויום טוב.

הוא שביארנו, דזו היא עיקר עבודת ה"נחמה" — להרגיש את קול הנחמה והבטחון בסייעתא דשמיא אשר בכחו להעלות אותנו אל התשובה העתידה, אשר בה קשורה הגאולה השלימה כמו שאמרו בסנהדרין (צו ב) "אמר רב כבר כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעש"ט" ועוד שם "אם ישראל עושין תשובה — נגאלין, ואם לאו — אין נגאלין". וכן פסק הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ה): "כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין".